

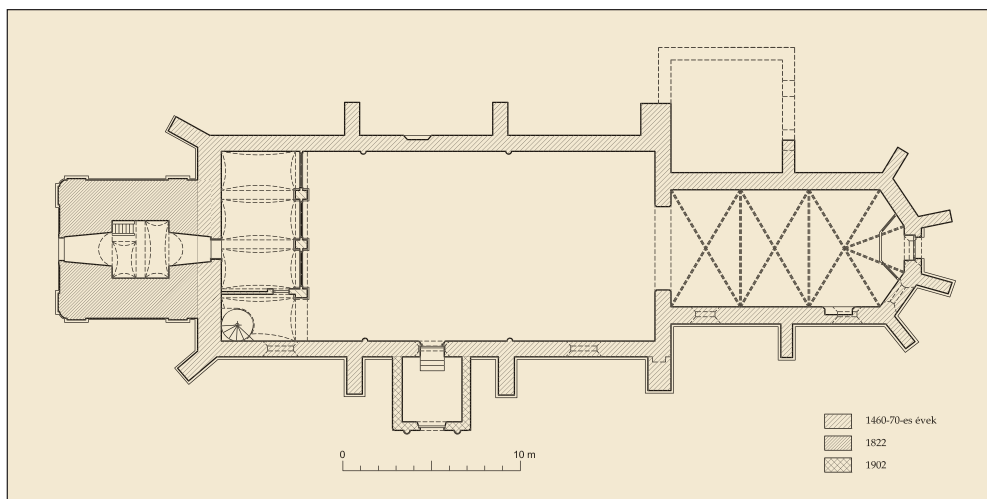
Tasnád, református templom

Tasnád (Tășnad) és plébániája életében a teljes középkor folyamán meghatározó szerepet játszott földesura, az erdélyi püspök. Nem ismeretes, hogy a település mikor került birtokába, és kérdéses, hogy már a tatárjárást megelőzően jelentősebb helységgé nőtte-e ki magát. Mindenesetre a püspök, újraélesztési törekvései jegyében, már közvetlenül a tatárjárás után, 1246-ban kiváltságokkal igyekezett előmozdítani Tasnád benépesítésének folyamatát, kijárván a királytól, hogy kivegye birtokát a vajda és a megyés ispán joghatósága alól, és a püspök, illetve saját *villicus*aik bíraskodási hatáskörébe rendelve, amit utódai is megerősítettek.¹ Ettől kezdve fokozatosan teremtődtek meg a feltételek ahhoz, hogy az egyházszervezet talán legfontosabb Erdélyen kívüli bázisává váljon. Az erdélyi püspök 1301-től adatolható Meszesen túli helynökének tisztét ugyanis a XV. századtól több alkalommal is a tasnádi plébános látta el, míg korábban a szatmári és a németi. A helynök joghatósága viszonylag nagy területre, a krasznai, szatmári, szolnoki és ugocsai főesperességekre terjedt ki.²

Az Anjou-kortól kezdve a mindenkori gyulafehérvári püspökök különös hangsúlyt fektettek vármegyei birtokaik megszilárdítására, elindítva körülöttük az uradalomszervezést, s ennek jegyében Tasnád környékén számta-

lan falut szereztek meg.³ A település idővel Közép-Szolnok vármegye második legjelentősebb mezővárosává vált Zilah (Zalău) után, mely szintén a püspöké volt. Számára, noha Zilah jóval jövedelmezőbb volt,⁴ a vikáriusi székhely bírt nagyobb jelentőséggel – itt székelt az uradalmat irányító udvarbíró, majd a várnagy –, s ez nem csak az uradalomszervezési törekvéseikben nyilvánult meg, hanem abban is, hogy 1474-ben *castellumot* szándékoztak itt emelni, 1498 táján pedig alighanem fel is építették azt.⁵

A gyulafehérvári püspöki udvartól távol eső északi, északnyugati vidékek számára hosszú időszakon át Tasnád jelentette a középkorban a helynöki bíraskodás helyszínét, ahol a többé-kevésbé megfelelő jogi jártassággal bíró vikáriusok a szomszédos plébánosokat vonták be bírótársként a perekbe, világi felek esetén pedig világi tanácskozókat.⁶ Okleveleiket a szolgálatukban működő közjegyzők ellenjegyezték. Arról is van adatunk 1494-ből és 1517-ből, hogy a helynöki széket a tasnádi Szent Mihály-plébániatemplom sekrestyéjében tartották, 1494-ben egy császári közjegyző és egy pápai küldött bíró előtt, azt azonban nem tudjuk, hogy ez mennyire volt gyakori.⁷ Az idézéseket a tasnádi templom ajtajára függesztették ki, amint az egy 1520. évi oklevélből kitévnik.⁸

1. Alaprajz

Az egyház védőszentje Szent Mihály arkangyal volt – ugyanaz, aki a székesegyházé –,⁹ az ő álló alakja szerepelt a vikárius pecsétjén is.¹⁰ Plébánosai közül viszonylag sokat ismerünk név szerint: 1316-ban¹¹ és 1341–1342-ben¹² Vincét, 1402-ben Mihályt (egyben vikárius),¹³ 1426-ban Simont,¹⁴ 1435-ben Istvánt,¹⁵ 1439-ben Lukácsot,¹⁶ 1455–1456-ban Forrói Istvánt,¹⁷ 1460-ban Antalt,¹⁸ 1468-ban Mihályt,¹⁹ 1486-ban Hercegszántói Mihályt – aki egyben vikárius, illetve korábban hunyadi főesperes és budai kanonok –,²⁰ 1499-ben és 1507-ben Vincét,²¹ 1512-ben Andrást (egy személyben vikárius),²² 1520–1523 közt Gergelyt (egyben vikárius)²³ említik, oltárigazgatói közül legkorábban, 1417-ben Albertet, Pált és Ambrust,²⁴ 1494-ben István segédplébánost, László és István *presbitereket* és Ferenc káplánt, továbbá Mihály és Imre *scholasticusokat*,²⁵ 1517-ben Imre káplánt.²⁶ A helynöki tisztség magasabb fokú, jogi ismereteket is jelentő képzettséget igényelt, ezért e hivatalt többnyire egyetemet végzett személyek viselték. 1494-ben például a tasnádi helynök – egyben krasznai főesperes – Jakobus de Vienna *doctor medicorum et artium*,²⁷ 1520–1523-ban pedig az Itáliában tanult Sziléziai Gergely *decretorum doctor*, tasnádi plébános és püspöki helytartó.²⁸

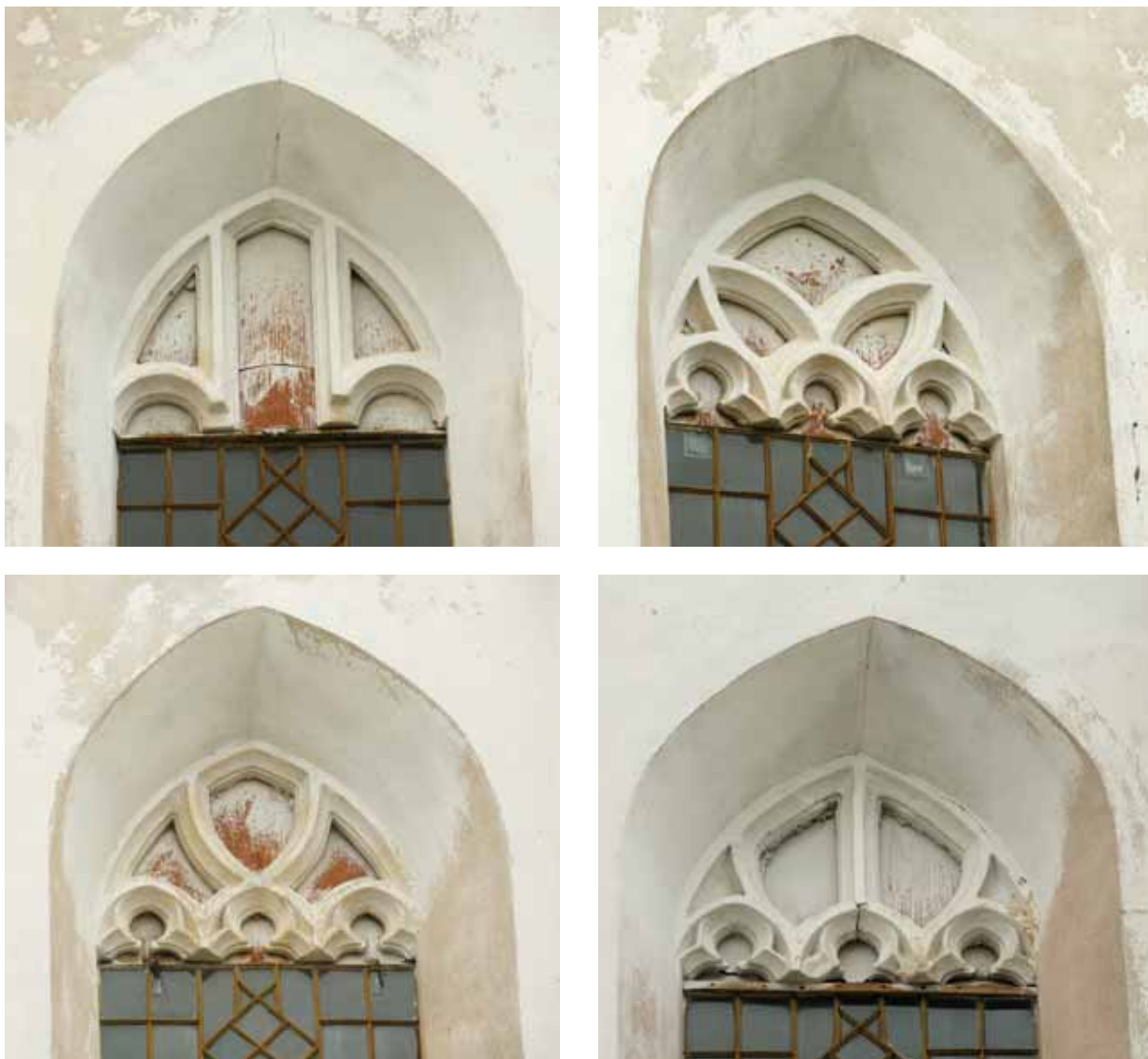
2. A templom délkeletről archív felvételen

Tasnádon a plébániatemplomon kívül a XVI. század elején felépült egy kápolna is. 1508-ban a gyulafehérvári káptalan megengedi a görögkeletiről katolikus vallásra tért Csehi Vajda János fiának, Péternek, hogy a Szarvad utca végében János evangélista tiszteletére kápolnát – *sacellum seu capellam illam lapideam* – emeltessen, melyet a város plébániatemplomának joghatósága alá von, és amely a skizmatikusok megtérítését fogja szolgálni.²⁹ E kápolna rektora, Balázs, 1520-ban a helynök helyettese volt.³⁰

Kétségtelenül a plébániatemplom egyházszerkezeti rangjának köszönhető, hogy nagy számban álltak benne oltárok. Forrásaink tizenöt oltárról szólnak, ezek a következők: Szent Katalin (1460, 1507, 1517, 1520, 1543), Mindszentes (1507, 1543), Halottak (1507, 1517, 1543), Szentháromság (1507, 1543), Krisztus teste (1507, 1517), Szentlélek (1507, 1517), Szent Mihály főangyal megjelenése (1507, 1543), Mária Magdolna (1507), Keresztelő Szent János (1517, 1543), Péter és Pál apostolok (1517), Mária mennybemenetele (1543), Szent Miklós (1543), Krisztus színeváltozása (1543), Szent István király (1543) és Szent Kereszt (1543) oltárok.³¹ Egyik oltárnak sem ismerjük az alapítóját, zömük nyilván helynöki vagy püspöki alapítású lehet. Az egyetlen oklevelesen is adatolt püspöki támogatás Várday Ferenc pénz- és terményadományai a templom és altarisztája számára, 1524-es végrendeletében.³² 1468-ból van viszont adatunk a Szatmár megyei Tótfaluból a tasnádi egyházat megillető javakról, ezeket Dombói Mihály özvegye, Margit adományozta.³³ Az 1549. évi tasnádi adóösszeírásban 18 papi házat is nyilvántartásba vettek, egy részük alighanem az oltárigazgatóságokhoz tartozó ingatlan volt.³⁴

A reformáció igen korán tért hódított Tasnádon – ebben Szegedi Kis Istvánnak volt komolyabb szerepe, aki külföldi tanulmányútjáról hazatérve, 1544 elejétől iskolatanítói állást vállalt – s ez készíthette a püspököt vagy a ferences őrseget, hogy szerzeteseket delegáljanak a mezővárosba: 1542-ben Nádasdi Bálint, 1548–1550-ben Szántói András szolgált itt.³⁵ Nem zárható ki, hogy az erdélyi püspöki javak szekularizációja után még egy ideig közös használatban volt a középkori plébániatemplom, mindenesetre plébániája még az 1560-as években is működött.³⁶

Az egykori Közép-Szolnok vármegye legnagyobb középkori egyházi épülete³⁷ a Szilágysági-dombvidék és az Alföld találkozásánál húzódó dombhát peremén áll, tornya messziről belátható az Érmellék felől. A 12,5 × 27 m-es, téglalap alaprajzú hajóból és a nyolcszög öt oldalával záródó, 14,3 m hosszú, három boltszakasznyi szentélyből álló épülethez nyugaton zömök, háromszintesnek mutatkozó, 1822-ben épült késő barokk torony, délen pedig egy historizáló portikusz csatlakozik. A középkorban

3. A szentély mérművei

a szentély északi oldalánál egy nagyméretű, $7,6 \times 8$ m-es sekrestye állt, ennek alapjait nemrég tárták fel, és előkerült a szentélyből nyíló bejárata is. A hajó és a szentély falait is magasra nyúló, kétosztatú támpillérek támasztják – a sarkoknál átlós állásúak, a két épületrész illeszkedésénél viszont a diadalív vonalában állnak és kétszeres vastagságúak –, melyek igen széles falmezőkre osztják a homlokzatokat. A teljesen vakolt felületű épület alapozása vegyes, téglát és törtkövet egyaránt használtak hozzá, a felmenő falak téglafalazásúak, s csak az ablakok, illetve kapuk alkotóelemeit faragták homokkőből. Az északi oldal kivételével másfél-két téglányi kiülésű, több helyütt köpenyezett és javított lábazat fut végig a templomon,

főpárkánya nincs. A támpillérek felső vízvetői a szentélyen homorlattal tagolt rézsús profilozásúak, a hajón nem ismerjük az eredeti kialakítást, nincs viszont vízvető a támpillérek visszaugrásán, mely mindenütt kevesebb, mint egy téglányi széles. További tagoló eleme is volt eredetileg a szentély homlokzatainak: az ablakok könyöklőinek vonalában ismeretlen profilú – vélhetően a vízvetőkéhez hasonló – párkány futott végig az egykori sekrestye keleti faláig, amit utólag teljesen lefaragtak.³⁸ A szentély összképe ettől jelentősen módosult. A hajó déli homlokzatán minden támpillérközbe nyílik egy-egy ablak, összesen három, a szentély déli oldalán, valamint a keleti zárófalban szintén, míg az északi falakat nem töri át egyetlen ablak-

4. Mérművek a hajón

nyílás sem. Aszimmetrikusan helyezték el az ablakokat a déli szentélyfalban, a középső támpillértől mindkettő távolabbra esik, mint ahogy a falmezők tengelye megkívánná. Nyugaton a torony takarásába került majdnem a teljes középkori homlokzat, a tengelyében lévő, csúcsíves záródású ablak keleti felét a külső rézsűkig befalazták, s csak a torony keleti falába vágott ajtónyílás felől látható.

Viszonylag egységes homlokzati megjelenést nyújt az ablakok hasonló megoldása: mindenütt háromosztatúak – a szentélyen arányosan keskenyebbek –, tagolatlan rézsűvel mélyülnek a falba, és záradékuk nagyjából egyazon magasságban van. A szentélybelieknek az alsó párkánya mintegy 80 cm-rel magasabban van, a hajó középső ablakának nyílása pedig az ott felépült portikusz takarásában, annak nyeregteje gerincvonaláig fel van falazva, belül viszont fülkeszerűen jelentkezik. Az ablakosztók mindenütt hiányoznak.³⁹

Különbözik a mérművek stílusa, míg a hajóablakoknál jellemző a két vagy három halhólyagból alkotott, szimmetrikus kombináció, azzal a sajátos megoldással, hogy a másodlagos mérművek orrtagjai mindenütt összeérnek, zárt szemeket hozva így létre, addig a szentélyben egyszerűbb, a záradékrésznél a másodlagos mérműveket és a halhólyagot teljesen nélkülöző, elsősorban ívháromszögekkel összeállított formákkal találkozunk.

Három bejárat nyílik jelenleg a templomba, a toronyalj felől és a déli portikuszból – ezeknek lehet középkori előzményük, de kereteiket kiszécskészték, vagy vakolat takarja azokat –, valamint a keleti szentélyfalon keresztül, utóbbit a XX. század elején vágták. Északról is megközelíthető volt eredetileg a hajó, egy kőkeretes kapun át, mely a középső támpillérrézközbe nyílt. Ez vált láthatóvá az 1902. évi tatarozáskor,⁴⁰ majd visszafalazták, és 1995-ben buk-

5. A hajó északi ajtaja feltárás közben

kant elő ismét. A kissé nyomott számárhátíves, részben most is elfalazott nyílás bélletét keskeny horony, háromnegyed pálca és homorlatok által közrefogott körtetag, valamint egy lemeztag alkotják. A körtetagok a záródásban összemetsződnek, és egymáson túlfutva belesimulnak a külső homorlatba. A kőkeret külső felülete és a régészeti feltáráskor láthatóvá vált lábazati rész erősen roncsolt, így csak annyi állapítható meg, hogy a kapunak a profil befoglaló formáját követő, törtsíkú lábazata volt, azonban egy furcsa sajátosságként a síkok nem élben találkoznak, hanem a ferde sík ívesen hajlik bele egy vékony, ékszerűen vésett horonyba.

A kapura nyitott ásatási szelvényben, közvetlenül a jobb oldali szárkő mellett két olyan rétegkő vált láthatóvá, melyeket a templomhajó lábázatának derékszögben leforduló szakaszához tartozónak gondolunk. A falsíkból mintegy 18–20 centivel kiugró lábázat profilozását a homlok síkból beforduló pálca, széles homorlat és lemeztág alkotják, melyek ferde síkra metsződnek.

A 24,3×10,7 m-es belterű hajó ma síkmennyezetes, egykori háromszakaszos boltozatából csak a falpillérek és a falívek maradtak meg. A karcsú, félhengeres metszetű, padlószintről induló falpillérek a bordaindítások alatt mintegy 75–80 cm-rel megvastagszanak, hogy a rájuk metsződő, könyökben megtörő, hornyolt profilú bordákat befogadhassák. Az átmenetet homorlatból és félpálcából álló, gyűrűs gyámok alkotják. A boltozati falívek jelenleg nem közvetlenül a pillérekről, hanem egy-egy echinusz és abakusz alkotta, újkori kialakítású fejezetről indulnak, kivéve a hajó sarkait, ahol nem találunk pilléret, hanem csak a hengeres konzolok lefaragott csonkjait. Ezek látszólag valamivel rövidebbek lehettek a falpillérek felső, vastagított szakaszainál. A nyugati falon nem látszik a falív és a konzolok sem, itt a szondázó kutatás egy téglányi vastag köpenyezést mutatott ki, melynek szerepe nem világos.

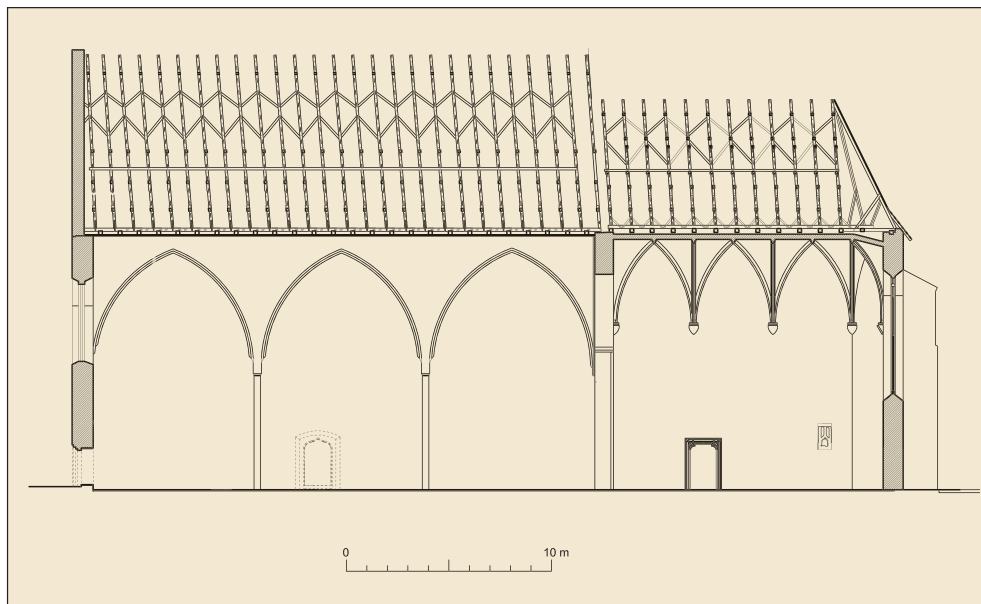
A hajót a szentélytől magas, csúcsíves diadalív választja el, melynek pillérei élszedettek. A záradék vállánál elhelyezett konzolok vastag vakolattal fedett profilja rézsűbe metszett homorlattal tagolt, fedlapja kissé íves vonalú.

A szentély magasságarányai jóval látványosabb teret takarnak, itt a 6,6 m-es szélességhez majdnem kétszeres,

12,2 méteres magasságú beltér társul (azonos a hajó magasságával). A háromszakaszos keresztboltozat igen magasról, 7,8 m-ről indul, és azonos kiképzésű, félnyolcszög metszetű, rézsűs fedlapú, lemezből és homorlatok által közrefogott pálcából képzett konzolokon nyugszik, kivéve a két nyugati sarkot. Mindegyikhez üres, csücsköstalpú címerpajzs tapad, a záradékban levők kisebbek, egyenes tetejűek, a többiek valamivel nagyobbak, felső részükön íveltek, és szintén ívelt felületük közepén bordaszerű él (osztás) van. A rézsűbe metszett homorlatokkal tagolt (trapézorrú) bordák, melyek a gyámokról enyhén kihajolva indulnak, a szentélyzáradék boltszakaszát kivéve szintén üres címerpajzsokban futnak össze. Egyetlen címerábrás pajzs van, az északi fal első konzolján, osztott pajzsának felső, körülbelül kétötödét – a pajzsíót – 1476-os, a mélyített alapsíkból kidomborodó évszám foglalja el, alatta az osztott mező jobb fele ötször vágott, a bal üres.⁴¹

A szentélyben 2010-ben végzett szondázó falkutatás során kibontották a déli falban az ülőfülke záradékát, az északiban pedig a szentségtartófülkét és részben a középkori sekrestyeajtót.⁴²

A déli szentélyfal keleti szakaszában kialakított papi ülőfülke egyenes záródású, a homorlatból, lemeztaggal illeszkedő pálcából és széles rézsűből alkotott profilozás a szárköveken ferde síkra metsződik. A szemöldök homlok-síkjának tengelyébe csekély mélységű, csúcsívbe íródó vakmérművet faragtak: a hármaskarj csúcsa kis számárhátvív csücsökkel záródik, egymással szembeni ujjai pedig liliumvirágokban végződnek. A vakmérmű két olda-

6. Hosszmetszet

lán, a profilozás tetején egy-egy lefaragott alakzat csonkjai láthatók. Kontúrjaik szabálytalanok, csak a tetejüknel vehető ki némi szabályosság: a jobb oldalié egyenes, a bal oldalié kissé magasabban, háromszögben végződik. Minden bizonnyal címerpajzsok lehettek, s a bal oldalt ez esetben talán pajzs fölé helyezett mitra lenyomataként értelmezhetjük.

A szentségtartó a szentélyzáródás északkeleti szögletétől mintegy másfél méterre került elő, csonkított állapotban, ugyanis domborúan kiálló részeit lefaragták, hogy egy síkba hozzák az újkori vakolattal. A lenyomatokból ítélve kúszóvirágokkal díszített vimpergapárkányos keretelésű nyílása számárhátíves, melyben a másodlagos mérművek háromkaréjos kialakításúak, vállvonaluk magasabban van, mint a nyílásé. A homloklapon a nyílás záradék részét egy vékony pálca kísérte, míg kétoldalt annyi még kivehető a nyomokból, hogy kívülről befelé egy vastagabb és két vékonyabb tagozat (pálcák?) kísérte a fiülkét. A kettő között, a vállvonalban valamilyen fejezetzőnának kellett lennie, mert e fölött a szélső tagozatok nem folytatódnak felfele. Mivel a faragvány alsó részét nem bontották ki, nem tudjuk, hogy a tagozatok milyen típusú lábazatra metsződtek. A fiülkét három fiálé koronázta – a középsőnél a keresztvirág helye is kivehető –, közéjük két félköríves záródású, homorlattal és keskeny lemezzel tagolt vakárkád mélyül.

A szemöldökgyámos sekrestyeajtó profilozását két, homorlatokkal összefűzött körtetag alkotja, ezek lemezzel illeszkednek a keret homloksíkjaihoz. Mindkét tagozat áthajlik a gyámra, de csak a külső körtetag függőleges szakaszai futnak túl és metsződnek össze a szemöldök vízszintes körtetagozatával, a belső megtörve követi a nyílás formáját.

Kívül ugyanennek a nyílásnak a szegmensíves teherkiváltó íve került elő az 1995. évi munkálatok alatt, és te-

7. A hajó belseje kelet felé

8. Boltindítás a hajóban

hettünk néhány további megfigyelést az elbontott sekrestyével kapcsolatban is.⁴³ Első fázisában a sekrestye síkfödemes és talán emeletes volt, majd dongaboltozattal látták el, ennek válla az északi szentélyfalon, dongájának íves lenyomatai pedig a támpillérek oldalain voltak megfoghatóak. A szentély két északi támpillére egyértelműen a sekrestye oldalfalainak képezi visszabontott csonkját. Mindkettőnél láthatóvá vált egy-egy ablak maradványa: a keletinél egy csúcsíves, élszedett kőkeretes, a sekrestye földszintjébe nyíló sekrestyeablak bélétenek a fele, a diadalív vonalába eső nyugatinál pedig a támpillért teljes szélességében áttörő, egykor a sekrestye emeletébe vagy padlásába nyíló, félkörívesen záródó ablak. Utóbbi támpillér vastagságában egyébként függőleges cezúra jelzi, hogy legalábbis alsó része két ütemben épült, keleti fele a sekrestyéhez, a nyugati a hajóhoz tartozik.

Szintén a falszövet-vizsgálat során derült ki, hogy a hajó falai egységesen, valamint az északi szentélyfal és egyúttal az egykori sekrestye alsó néhány sora azonos méretű téglákból épült, míg a szentély többi falát ettől eltérő méretű, vastagabb téglákból rakták.⁴⁴

9. Boltindítás a hajó északi falán

A templom fedélszéke egyike Erdély legszebb középkori típusú fedélszékeinek, szaruállásait a sárgerendákra támaszkodó áthidaló, a szarupár, alsó sarokkötők, az oszlophoz csatlakozó ferde kötőgerendák és alsó könyökök, valamint két vízszintes torokgerenda merevítik, míg a hosszrácsot a teljes magasságot átfogó oszlopok alsó könyökei, a két torokgerenda közti szinten elhelyezett ferde dúcok és egy hosszanti vízszintes gerenda. Elkészítésének időpontjára nincsenek megbízható adataink.

Az alaprajzot vizsgálva szembetűnő, hogy sem a hajó, sem a szentély támpillérei nem esnek pontosan egybe a boltszakaszok határaival, a hajónál az eltérés a falpillérek és a támok közt 20–60 cm között van, a szentélynél teljesen eltérő. A hajó esetében ez csak úgy képzelhető el, ha a két szerkezeti elemet nem egyszerre falazták, azaz a falpillérek később kerültek helyükre. Az eltolódást a hajó keleti támpillérpárjának vastagsága eredményezhette (északon a sekrestyefal és az északkeleti támpillér – mint említettük – külön fázisban épült egymás mellé), ami miatt a falpilléreket keletebbre kellett helyezni az egyenlő boltszakaszok kedvéért (a nyugati még így is rövidebb).

A megfigyelésekből az következik, hogy előbb épült meg a hajó, vélhetően a korábbi templom körül, kis időkülönbséggel a sekrestye és az északi szentélyfal alsó része, majd az új szentély és a sekrestye felmenő falai. Utóbbinál igazodtak ugyan az előzőleg kialakított alaprajzi struktúrához, és a déli támpillért a másikkal átellenesen építették fel, de a szakaszosztást túlméretezettnek gondolván, a tervmódosítást már az ablakok helyének meghatározásakor megejtették: ezek éppen az új kiosztású boltozat szakaszainak tengelyébe esnek. Ha megfigyeléseink helytállóak, akkor a relatív kronológiát a szentélyboltozat évszamos gyámjához igazítva a teljes építkezést 1476 elé tehetjük, aminek a szerkezeti elemek műformáinak vizsgálata sem mond ellent.

A hengeres törzsű pillérek és a belőlük kihajló borda-indítások meglehetősen általános formák szinte a teljes XV. századon át, a hajó boltozatának rendszeréről pedig, ami elsődleges fontosságú volna a térszerkezet megítélésében, egyelőre semmit nem mondhatunk.⁴⁵ A szentélytartó szerkezete a bonyhai⁴⁶ (Bahnea) és nagyenyedi⁴⁷ (Aiud) tabernákulumára emlékeztet, de itt hiányzik a hangsúlyosabb vízszintes lezárás.

A szemöldökgyámos sekrestyeajtó szerkezete és profilformája a XV. század közepén már széles körben elterjedt megoldás, az ennél bonyolultabb, profiláthatásokban gazdagabb változatok az 1470-es években kezdtek megjelenni Kolozsváron (Cluj–Napoca), majd más erdélyi

10. Ülőfülke részlete a szentély déli falán

emlékeken is. Ugyanez mondható el a szamarhátíves északi kapuról, s az ülőfülke tagozatsora is megjelenik már a Zsigmond kori ablakok kereteinél, igaz, épp fordított sorrendben.⁴⁸ Ami a két sajnálatosan lefaragott címert illeti, legkézenfekvőbb a püspök és helynöke címerpárosa lenne. Más megoldás is elképzelhető, ám a középkori heraldikai mitrahasználat korlátai okán még a vikárius esetében sem lehetünk biztosak a jogosultságban. Festettek lehettek a szentélyboltozat gyámjainak és záróköveinek pajzsai is, és alighanem az évszamos címer bal oldali mezője is, kézenfekvően egészítve ki a faragott vágásos mezőt a kettős kereszttel. Az irodalom az 1476-os évszámot s ennek kapcsán az építkezéseket Geréb László erdélyi

lyi püspökhöz köti, ám a székét az év szeptemberben elfoglaló főpaprak legfeljebb a szentély munkálatainak befejezése juthatott. Komolyabb szerepet a templomépítésben elődje, a többnyire a királyi udvarban tartózkodó

11. Szentségfülke a szentély északi falán

főkancellár, legátus és diplomata Veronai Gábor sem igen játszhatott, előtte pedig 1468-tól széküresedés volt, így talán nem tévedünk, ha jelentősebb szerepet tulajdonítunk ebben maguknak a helynököknek, közülük is az 1457–1468 között hivatalt viselt Eszenyi Gergelynek,⁴⁹ illetve Simon *decretorum doctorem*,⁵⁰ beszercei (Bistrița)

12. A sekrestyeajtó részlete a szentély északi falán

plébánosnak, aki 1470-től volt vikárius.

Az egyhajós mezővárosi plébániatemplomok sorába tartozó tasnádi templom méreteivel és szentélyének a koldulórendi alaprajzokra emlékeztető hosszúságával tűnik ki. Utóbbit magyarázhatná az egyházszerkezeti rang és az ezzel járó népesebb asszisztencia (gondolunk itt az oltárigazgatói funkciókat ellátó áldozópapokra), továbbá a reprezentációs igény, s ugyanezek a szempontok érvényesülhettek a sekrestye 6,3 × 6,3 m belméretű, hozzávetőleg 5 m magas termének kialakításában, amit alighanem eredetileg is a helynöki (*vicarius in spiritualibus*) ítélőszék helyszínének szántak.

A fényképeket Mudrák Attila készítette, a rajzok Emódi Tamás és Kosdi Attila munkái, az archív fotó őrzési helye: KÖH Fotótár, pos. ltsz.: 63.882

JEGYZETEK

¹ EO I.: 190.: No 201., 256–257.: No 391.; PETRI 1901/1904. IV.: 634.; JAKÓ 2001. 102.

² KARÁCSONYI 1911. 38–46. – ld. még: BÓNIS 1997. 638–639.

³ Kegye falu felét 1345-ben, Cégényt és Kismagyfalut 1406-ban, Kene egy részét 1453-ban, Csögöt 1467-ben, Hídvéget és Szilvást 1496-ban vásárolták vagy kapták meg csereképpen, 1475–1476 körül Magyar- és Középcshályon, 1491-ben Oláhcsahályon is birtokosok. A püspöki birtokokra: JAKÓ 2001. 100., 104–105.; DOC. TRANS. IV.: 640–641., 688–689.; DRHT X.: 278–279., 384–388.; ZsO II/1.: 536.: No 4366., III.: 221.: No 722., 242.: No 839., 264.: No 958.; BEKE 1892. II. 511.: No 657., 641.: No 691., 692., 642.: No 697., 643.: No 700., 645.: No 711., 646–647.: No 715., 716.; BEKE 1897. 498–499.: No 212., 499–500.: 217–220., 501–502.: No 227–228., 734–735.: No 294–297., 742.: 331., 746–747.: No 357–358.; CSÁNKI I. 565., 571.; PETRI 1901/1904. III.: 203.

⁴ Az 1475–1476 körüli adójegyzék szerint Közép-Szolnoki egész- és részbirtokai után összesen 333 forinttal adózott a püspök, ebből 106 forint esett a Tasnád körüli uradalom falvaira, 227 forint a zilahiakra. 1494-ben a püspök Közép-szolnoki birtokai több, mint egyötödét fedezték a vármegyére kivetett adónak. CSÁNKI I. 571.; JAKÓ 2001. 98.; SZABÓ I. 1960. 368.

⁵ BEKE 1892. 650.: No 730., BEKE 1893. 99.: No 760.

⁶ Bonyolultabb esetekben püspökeikhez fordultak: BÓNIS 1997. 648.

⁷ Az 1494. évi adatra: BÓNIS 1997. 485.: No 3654. (DL 65163.), 1517-re: BÁNFFY OKL. II.: 474–476 – idézi: ENTZ 1996. 483.

⁸ DL 65473.

⁹ BÓNIS 1997. 485.: No 3654.

¹⁰ PETRI 1901/1904. I.: 608–609. Vö.: MOL, V2. Varjú Elemér gipszmásolat-gyűjteménye, No 274. 1491. Felirata: S VICARII THASNAD ECCLESIE. (DL 65094.).

- ¹¹ *procuratore decimarum de extra Meszes* – EO III.: 57: No 73., 58.: No 75., 60–61.: No 86.
- ¹² DOC. TRANS. IV.: No. 56., 76. (DL 3422.), illetve: ANJ. OKL. XXVI.: 2007. 149–150.: No 173. A plébános a tasnádi egyházhoz tartozó, Valkóval határos földeket, illetve a Rubenhegyet védte egy határjárás kapcsán. Alighanem azonos a krasznai főesperessel, aki az erdélyi püspök nevében jár el 1345-ben: BEKE 1889. 755.: No 116., 756.: No 119.
- ¹³ BÁNFFY OKL. I. 477.; DL 53143.
- ¹⁴ BÓNIS 1997. 267.: No 2262. (DL 54520/a.) – a plébános erősíti meg a helynök oklevelét.
- ¹⁵ DL 30794.
- ¹⁶ FEKETE NAGY 1930/1931. 85.: No 99.; BÓNIS 1997. 300.: No 2502. (DL 39551.) – ebben a *commissarius* a helynöki pecsét híján a plébános pecsétjével lát el egy oklevelet.
- ¹⁷ BÓNIS 1997. 341.: No 2827. (DL 65079.); JAKÓ 1990. I.: 504.: No 1214.
- ¹⁸ JAKÓ 1990. I.: 573.: No 1479.
- ¹⁹ DL 65094., FEKETE NAGY 1930/1931. 102.: No 158.
- ²⁰ DL 65129., DL 68076.
- ²¹ WASS LVT. 2006. 360.: No 499.; DL 30974. – idézi: ENTZ 1996. 483.
- ²² DL 65200.
- ²³ DL 65473.
- ²⁴ ENTZ 1996. 482.
- ²⁵ DL 65163. – idézi: ENTZ 1996. 482.
- ²⁶ DL 30974. – idézi: ENTZ 1996. 483.
- ²⁷ BÓNIS 1997. 482.: No 3639. (DL 65160.); DL 30328.
- ²⁸ DL 65473. (egyben győri kanonok); VERESS 1941. 420.
- ²⁹ DL 30974. – ENTZ 1996. 165–166., 482–483.
- ³⁰ DL 65473. – ld. még: DL 37144. – idézi: ENTZ 1996. 483.
- ³¹ Az adatokra: DL 30974., DL 65473. (1520); PETRI 1901/1904. I.: 504–508.; EEML. IV.: 252–253.; II.: 474–475.; ZsO II/1.: 192.: No 1611.; JAKÓ 1990. I.: 504.: No 1214., I.: 573.: No 1479., II.: 159.: 3034.; ENTZ 1996. 482–483. Az 1507, 1520 és 1543. évi adatokban név szerint említik az oltárigazgatókat is.
- ³² BALOGH 1943. 204.; DL 89199.
- ³³ DL 65094. (Becsky család levéltára), illetve DL 45174. – utóbbi idézi: NÉMETH 2008. 309.
- ³⁴ EEML.V.: 133. Elképzelhető, hogy a később a református lelkésznek kiutalt jövedelmeknek szintén volt középkori, az oltárjavadalmakhoz köthető előzménye. A XVII. század elején Bethlen Gábor a tasnádi és a szomszédos balázsházi tized harmadát a lelkésznek adományozza, 1647-ben pedig Széchi Mária adja neki három falu dézsmájának egy részét: PETRI 1901/1904. II.: 258., 279., IV.: 649.
- ³⁵ EEML. III.: 496., 510., 513.
- ³⁶ PETRI 1901/1904. I.: 543., IV.: 650.
- ³⁷ BUNYITAY 1887. 28–29; PETRI 1901/1904. I.: 608.; GERECZE 1906. 854.; BALOGH 1939. 531–532.; ENTZ 1944. 206.; VĂTĂȘIANU 1959. 549.; ENTZ 1996. 165–166., 482–483. és 92. ábra, 308–309. kép; Felmérések: Kolozsvár, Erdélyi Református Püspökség, Debreczeni László 1933. évi vázlatfüzete: No 008., 012. (másolatai: KÖH Tervtár); fényképfelvételek Lux Kálmán hagyatékából: KÖH Fotótár, poz. ltsz.: 11755., 23529–23533, 23540–23542., 25446., 25453., 67603., 67802., neg. ltsz.: 3254–3255., 3257–3263. (Németh Albert felvételei).
- ³⁸ Ezt a megfigyelést az 1995. évi tatarozási munkálatok alatt tettük, amikor a vakolatokat részben eltávolították a falakról.
- ³⁹ Az ásások során talált ablakosztó töredék klasszikus tagolású, profilját mindkét oldalon homorlatok közé fogott lemezes orrtagok alkotják, a két fél találkozásánál tokhoronnyal.
- ⁴⁰ Schulek János az 1902. évi templom helyreállításáról készült jelentésében említi. KÖH Tudományos Irattár, MOB-iratok, 1902/559., 593.
- ⁴¹ Erről Bunyitay a következőket írja: „E címeres pajzs tehát szakasztott mása annak, mely még nem régen is Budavárban, Nagyboldogasszony egyházának toronyablakában állt. Még az évszám is csaknem ugyanez. Mint ott, úgy itt is jobbról a két pólya áll, a másik kettőt az évszám takarja. A bal mezők alsó része üres, a kettős kereszt tehát, bármi okból, hiányzik.” BUNYITAY 1887. 29. Nem tudjuk, mire gondolhatott, ugyanis a Nagyboldogasszony tornyáról egyetlen címeres faragványt ismerünk, Mátyás király 1470-es évszámú címerkövét, melyet a Schulek-féle átépítéskor a templom belsejébe helyeztek át, erre viszont biztosan nem vonatkozhat a leírás. NÉMETHY 1876. 52.; CSEMEGI 1955. 106.; BALOGH 1966. II.: 301. kép.
- ⁴² A sekrestyének és az ülőfülkének csupán a felső részei bontották ki, a lábazati részeket jelenleg is takarja a templomban végigfutó lambéria. A templom helyreállítását megelőző kutatások jelentései KISS LÓRÁND: *Studiu de parament*. 2010 noiembrie. [falképre Restauratori jelentés] Kézirat.; EMÓDI TAMÁS: *Studiu arheologic și de istoria artei*. 2010 noiembrie. [régészeti és művészettörténeti jelentés]. Kézirat. Falképeknek nem találtak nyomát, de figyelemreméltó egy 1809. évi adat, miszerint az északi hajófalán látható volt egy „Kő faragó Mesterséggel” készült felirat. Ld. erre: REF. EGYH. JEGYZ. 242.
- ⁴³ EMÓDI TAMÁS: *Studiu arheologic și de istoria artei*. 2010. 4. [régészeti és művészettörténeti jelentés]. Kézirat.
- ⁴⁴ A hajó tégláinak mérete 27–28×13,5–14,5×5 cm, a szentélyé 25–26×11×6–6,5 cm.
- ⁴⁵ A konzolok és a lefaragott rámetaszódések közelebbi vizsgálata legalább a bordaíndítások számának és irányának ismeretét hozhatná. Az ásások során bordacsomópont nem, csupán egy innen származó egyetlen bordatöredék került elő. A hasonló pillérmegoldásra az egyik legközelebbi példa a kusalyi (Coșeiu) egykori ferences templom.
- ⁴⁶ ENTZ 1996. 81.
- ⁴⁷ ENTZ 1996. 122.
- ⁴⁸ LAHU 2. 35., 119–120., 125., 168., 320. kép.
- ⁴⁹ Ő szolnoki főesperesi tisztelet is viselt: DL 55967., DL 39604., DL 65094.
- ⁵⁰ Korábban igeni plébános: DL 65100., DL 55100., DL 70971.